Stanisław Mateusz Gąsiorowski (1932 – 2000)

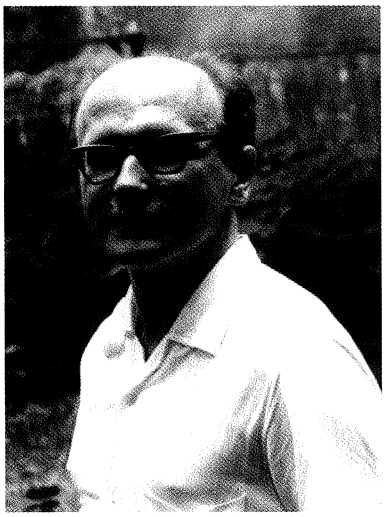

Stanisław Mateusz Gąsiorowski urodził się w Krakowie 21 września 1932 r. i wychował w niezwykłym domu, wśród niezwykłych ludzi. Jego ojciec profesor archeologii, wybitny intelektualista, przyjmował u siebie przedstawicieli elity intelektualnej Krakowa i Polski, jak filozofów: Romana Ingardena, Władysława Tatarkiewicza, Wincentego Lutosławskiego, językoznawcę Kazimierza Nitscha, kardynała Adama Sapiehę i wielu innych. Stanisław Mateusz wychowywał się w atmosferze wysokiej klasy humanizmu. Z domu wyniósł biegłą znajomość języków zachodnich, szerokie oczytanie i zainteresowania filozoficzne. Oryginalne były przyczyny wyboru geologii jako zawodu. Doradzili mu to profesorowie Ingarden i Tatarkiewicz jako kierunek najwłaściwszy dla jego filozoficznych zainteresowań, łączący się z kwestiami zasadniczymi – czasu, przestrzeni, ewolucji materii.

Na studiach (1950–1955) dostał się pod kierownictwo prof. Mariana Książkiewicza, co dało mu optymalne wprowadzenie w nowoczesną geologię. Studia przeszedł tryumfalnie, zdając wszystkie egzaminy (wyjąwszy studium wojskowe) z wynikiem bardzo dobrym. Po uzyskaniu dyplomu magisterskiego rozpoczął pracę w Pracowni Geologiczno-Stratygraficznej PAN w Krakowie i postanowił zająć się stratygrafią jury i kredy pienińskiego pasa skałkowego a w szczególności jeszcze nie rozpoziomowanymi paleontologicznie seriami radiolarytów i wapieni bulastych. W tym czasie, dzięki pracom K. Birkenmajera, geologia pienińskiego pasa skałkowego stała się przedmiotem szczegółowego i nowoczesnego rozpoznania, natomiast prof. M. Książkiewicz, ze swą niezawodną intuicją, poradził Stanisławowi M. Gąsiorowskiemu wykorzystanie dla stratygrafii aptychów – wieczek zamykających skorupy niektórych amonitów.

Zastosowanie się do tej rady zadecydowało o jego największym dokonaniu naukowym. Wynikiem badań prowadzonych w latach 1956–1963 stała się, oparta na aptychach, stratygrafia jury i kredy pienińskiego pasa skałkowego, z wyróżnieniem 21 poziomów aptychowych. W roku 1962 Gąsiorowski obronił pracę doktorską z tego zakresu. Wprowadzony przez niego podział stratygraficzny został następnie zastosowany i potwierdzony w innych regionach i krajach (Alpy Zachodnie, Prowansja, Langwedocja, Baleary, Murcja, Rif, Algeria, Tunezja, Sycylia, Apeniny, Karpaty Rumuńskie i Kuba). Było to niewątpliwie jedno z najwybitniejszych osiągnięć polskiej nauki dwudziestowiecznej w zakresie stratygrafii. Jedynym niedostatkiem był brak paleontologicznego opracowania aptychów.

Obok prac z zakresu stratygrafii Gąsiorowski był autorem, bądź wspólnie z K. Birkenmajerem współautorem, szeregu prac z zakresu sedymentologii i geologii historycznej. Nie opublikowane zostały pomysły Gąsiorowskiego w zakresie ewolucji. Jego badania ewolucji aptychów oraz studia zmienności w czasie skorup innych grup zwierzęcych skłoniły go do postawienia tezy, wypowiedzianej na odczycie wygłoszonym w Polskim Towarzystwie Przyrodników im. Kopernika w Krakowie w 1962 r., że przyczynami ewolucji są nie tylko zmiany warunków zewnętrznych, walka o byt i dobór naturalny ale także pewne tendencje rozwojowe w danej grupie, niezależne od czynników zewnętrznych. Odczyt ten wywołał wśród krakowskich zoologów tak wielkie oburzenie, że publikacja takich poglądów nie miała żadnych szans.

Przy okazji zbierania aptychów pienińskich Gąsiorowski zwrócił uwagę na rynchолity – zęby bezskorupowych głowonogów. Monograficzne, wszechstronne opracowanie tej grupy było podstawą do uzyskania w roku 1976 stopnia naukowego doktora habilitowanego.

W latach 1975–1985 S. M. Gąsiorowski opracowywał wspólnie z E. Piekarską wapień woźnicki. Wyniki części tych badań, wnoszących liczne nowe dane zostały opublikowane w kilku artykułach.

W roku 1993 S. M. Gąsiorowski przeszedł na własne żądanie na emeryturę. Wtedy to ponownie zajął się liczącym 8561 okazów zbiorem aptychów (w tym 7575 zebranych przez niego). Jest to prawdopodobnie największy na świecie zbiór, a na pewno najliczniejszy gatunkowo. Wykonanie tej pracy było możliwe dzięki uzyskanemu w 1995 roku grantowi KBN oraz bardzo dobrej współpracy z B. Kietlińską-Michalik, bez pomocy której nie zdołałby wykonać tego zadania. W ciągu trzech i pół roku zrewidowali i uzupełnili oni oznaczenia wszystkich okazów aptychów oraz syntetycznie, wnikliwie i wielostronnie opracowali cały zbiór. Ta ogromna praca, zakończona w grudniu 1999 roku, jest osiągnięciem unikalnym, słusznie określonym przez przyjmującą komisję KBN jako znakomite. S. M. Gąsiorowski, już od kilku lat poważnie chory, zmarł 4 września 2000 r.

Stanisław Mateusz Gąsiorowski był niewątpliwie człowiekiem niezwykłym. Jego ogromna wrażliwość powodowała utrzymywanie wyraźnego dystansu wobec bliźnich oraz skłonność do krytycznego ich oceniania, co często było odbierane jako lekceważenie. Także jego rozliczne, choć nieszkodliwe dziwactwa drażniły ludzi. W wysokim stopniu potrzebował samotności. Wszystkie swoje prace obmyślał i pisał samotnie we własnym domu, a w miejscu pracy jedynie oznaczał faunę i przeprowadzał eksperymenty. W domu powstały też jego prace filozoficzne i literackie. Niezbyt silny fizycznie, dzięki ogromnej ambicji i uporowi, był doskonałym piechurem, dobrym pływakiem i zupełnie przyzwoitym jeźdźcem. Będąc gorącym patriotą włączył się w stanie wojennym w działalność "Solidarności", przechowując w swoim domu poszukiwanych przez SB działaczy i biorąc udział w rozmaitych manifestacjach bez względu na konsekwencje. Odwaga w jego odczuciu była koniecznym składnikiem dobrego wychowania. W swojej ostatniej chorobie, świadomy, że umiera, zachował stoicyzm i spokój.

Pozostawmy Go w naszej życzliwej pamięci.

Stanisław Kwiatkowski

Wybrane prace doc. dr. hab. Stanisława M. Gąsiorowskiego

1956 O faunie aptychów wapienia krynoidowego tytonoberiasu okolic Czorsztyna. *Acta Geologica Polonica*, 6, 3: 287–299.

1959 Nowe dane o wieku radiolarytów serii reglowej dolnej w Tatrach. *Acta Geologica Polonica*, 9, 2: 221–228.

1960 Remarques sur les Laevaptychi. *Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego*, 30, 1: 60–97.

1961 Sedimentary character of radiolarites in the Pieniny Klippen Belt, Carpathians. *Bull. Acad. Pol. Sc. Ser. Sc. geol. geogr.*, 9, 3: 171–176 (wspólnie z K. Birkenmajerem).

1962 Aptychi from the Dogger, Malm and Neocomian in the Western Carpathians and their stratigraphical value. *Studia Geologica Polonica*, 10, 1–134.

1968 Palaeogeographical distribution of Mesozoic Rhyncholites. *Bull. Acad. Pol. Sc. Ser. Sc. geol. geogr.*, 16, 1: 17–20.

1969 Rynchollity o czterodzielnej i sześciodzielnej powierzchni tylnej. *Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego*, 39, 4: 705–719.

1970 Les niveaux a aptychus dans les pays autour de la Méditerranée occidentale et dans les Carpathes. *C. R. Acad. Sc. Paris*, 270. Paris (wspólnie z M. Durand Delga).

1973 Les Rhyncholites. *Geobios*, 6, 2-3: 127–196.

1976 Woźniki Limestone (? Lower Jurassic, Upper Silesia). *Bull. Acad. Pol. Sc. Ser. Terre*, 24, 3-4: 177–182 (wspólnie z E. Piekarską).

1980 Woźniki Limestone. In: *International Stratigraphical Lexicon, Vol. I Europe*, Fasc. 6a Poland, Part 6a2; Makowski H. (ed.), Mesozoic and Tertiary. Paryż.

2000 *Rewizja i uzupełnienie zbioru aptychów ze środkowego bajosu–dolnego baremu Karpat Zachodnich, znajdującego się w Instytucie Nauk Geologicznych PAN W Krakowie.* Opracowanie archiwalne, str. 38. Kraków (wspólnie z B. Kietlińską-Michalik).